

Міністерство освіти і науки України
Інститут історії України НАН України
Вінницька обласна державна адміністрація
Головне управління з питань внутрішньої політики, у справах
засобів масової інформації та зв'язків з громадськістю
облдержадміністрації

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Інститут історії, етнології і права

Державний архів Вінницької області

Вінницький обласний краєзнавчий музей

Вінницьке краєзнавче товариство «Поділля»

ВІННИЧЧИНА: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ. КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ

**МАТЕРІАЛИ ХХІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВОЇ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
22 ЖОВТНЯ 2009 Р.**

**ДО 360-РІЧЧЯ УТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

**Вінниця О. Власюк
2009**

9.Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и избрание археологической комиссию Т. 1. 1361-1598. СПБ; 1863, с. 5.

10. Молчановский Н. Очерк известий о подольской земле с.135-248.

P.B. Саввов

ПРО ІСНУВАННЯ ВІННИЦЬКОГО УДІЛУ В ПОДІЛЬСЬКУМУ КНЯЗІВСТВІ

Подільське князівство, що існувало у другій половині XIV ст. під владою литовських за походженням князів Корятовичів, залишається все ще маловивченою сторінкою історії України. Причинами такого стану речей є бідність історичних джерел та відсутність на протязі довгого часу уваги науковців до цього питання. Тому і наразі предметом дискусії є майже усі аспекти існування Подільського князівства: час заснування та падіння, володарі та внутрішня структура, кордони тощо.

Однак останнім часом, разом з появою суспільного інтересу до цієї проблеми, з'явилися і нові, раніше не відомі, документи та факти, що пояснюють певні сторони існування Подільського князівства. Так у 2004 р. був встановлено факт карбування в Подільському князівстві власної монети, що ставить його в один ряд з іншими державними утвореннями східної Європи кінця XIV ст., де у той час почалося власне карбування [1]. Також нещодавніно були виявлені нові актові матеріали Подільського князівства: повна версія грамоти князів Костянтина та Федора Корятовичів боярину Немирі від 1388 р., що була відома до того тільки в реєсті, та невідома раніше грамота Федора Корятовича воєводі Гриньку Соколецькому від 1391 р. [2], [3]. Поява цих нових матеріалів дозволяє дещо прояснити внутрішню структуру Подільського князівства.

Вважається, що старші з братів Корятовичів з'являються на українських землях ще наприкінці 40-х років XIV ст., де вони виступають на боці Любарта в боротьбі за галицький спадок. За це вони отримують володіння на Галичині та Західному Поділлі. У 1362 р. Корятовичі приймають участь у поході Великого князя литовського Ольгерда на татарських князів. Після перемоги у Синеводській битві вони за згодою Ольгерда

займають Центральне та Східне Поділля. Ще до того під польським тиском старші Корятовичі втрачають більшість своїх володінь на заході та переміщаються на Поділля. Між 1362 та 1366 рр. помирає їхній батько Коріат, але його Новогрудське князівство не переходить у спадок до синів, тому що його привласнюють собі їхні дядьки Ольгерд та Кейстут. Тому можна думати, що у цей час на Поділлі з'являються і молодші Корятовичі, серед яких найбільш відомий Федір – останній подільський князь.

Скільки загалом було синів у Коріата достеменно невідомо. Окрім Юрія, Олександра, Костянтина та Федора, яких називає русько-литовський літопис у подіях навколо Поділля, до братів Корятовичів за різними джерелами наразі також зараховують ще старших Дмитра (з прізвищем Боброк-Волинський за північно-руськими джерелами) та Бориса. Вважають, що Дмитро володів до 60-х років XIV ст. Боброцькою волостю під Львовом, після чого перейшов на службу до верховинських князів а надалі до Московського князівства. Борис став відомий за його участю в укладанні шлюбу Ягайла та Ядвіги. Крім того у літописах та документах є відомості про молодших Корятовичів-Василя та Гліба (Лєва) [4, с. 668-674]. Така велика кількість синів у Коріата не дивна, адже подібно іншим Гедиміновичам він вірогідно був одружений з декількома жінками.

Корятовичі докладають значних зусиль для освоєння нових володінь, що безпосередньо межували з татарськими кочовищами. За літописом вони на Поділлі «... всі Подолски городи умурували ...». Уже до 1374 р. розбудовується як визначний адміністративний-торговий центр місто-фортеця Кам'янець-Подільський та імовірно інші укріплені пункти – у документі 1377 р. вказуються одинадцять замків. [5, с. 87] Таким чином утворюється Подільське князівство, що протягнулось від Покуття та Львівщини до Середнього Подніпров'я. На заході їхні володіння включали Червоноград, Скалу та, можливо, Бережани. На сході кордони були менш чіткими, в наданні Федора Гриньку Соколецькому вказується: «... от Звенигорода ... аж по Конелу» (географічні пункти в сучасній Черкаській області).

У часи існування Подільського князівства його очолював старший серед братів, тоді як усі інші Корятовичі, вочевидь, займали підлегле становище. Виходячи з об'єктивних чинників потрібно думати, що за таких обставин князівство повинне було бути поділеним на окремі уділи, доходи з яких збиралися на свого князя та його дружину. [4, с. 28] У той же час ці уділи, вочевидь, залежали від центру, не проводили власної внутрішньої та зовнішньої політики, і тому не залишили виразних слідів свого існування. Подібний стан внутрішньої організації князівств був ще за часів Київської Русі. на можливість такого поділу вказує існування в Подільському князівстві двох столиць Смотрича і Кам'янця та вилучення при подальших поділах з князівства окремих округів. Присутність на монетах князя Костянтина Корятовича різновидів його титулу, «князь Поділля» та «князь Смотрича», також дозволяє виділити в Подільському князівстві Смотрицький домен [6], [7].

Непевність наявної інформації не дає змоги наразі відтворити повну картину внутрішнього поділу Подільського князівства, яка до того ж мала мінятися з часом. Можливо лише припускати, що уділи мали розташовуватися, у першу чергу, в найбільш освоєніх та безпечніх для проживання західних та північних областях Поділля – Червонограді, Скалі, Смотричі, Кам'янці, Меджибожі. Проте вже згадувані актові матеріали ясно вказують на існування та окреслюють межі одного з таких уділів – Вінницького удільного князівства. Мова йде про грамоту Костянтина та Федора Корятовичів на дарування боярину Немирі Бакоті від 1388 р. Ця грамота у скороченому вигляді-регесті була відома вже давно, однак у 1997 р. польський історик Я. Теньговський віднайшов її повну версію. [2, с. 170] Виявилося, що серед свідків, окрім звичайних для грамот Корятовичів персон – бояр, фігурують два князі, які до того були невідомі з інших джерел. Першим серед свідків вказаний князь Семен Юрієвич, а другим-князь Василь Вінницький. Семен Юрієвич був вірогідно сином Юрія Корятовича, що загинув після 1374 р. у Молдові. Князь Василь Вінницький, поставлений після Семена Юрієвича, був, вочевидь, молодшим за нього. Обидва князі належали до представників другого покоління Корятовичів, що мали

народитися в 50-60-х роках XIV ст. Наявність у прізвищі князя Василя топоніму «Вінницький» ясно вказує на його окреме володіння з центром у Вінниці, тоді як Семен Юрієвич, схоже, був на службі при подільському дворі.

Довгий час серед подільських князів літовської пори залишався загадковою особою князь Василь Бозький. Він був єдиний раз згаданий в історичних джерелах – серед свідків грамоти Свидригайла, наданої під час його недовгого панування на Поділлі в 1401 р. кам'янецьким домініканам [8, с. 267]. Були спроби ототожнити Василя Бозького з молодшим Василем Корятовичем, який став відомим з подій 1402/3 років, як співучасник невдалої спроби Федора Корятовича повернутися з Закарпаття на Поділля, але вони не виглядають переконливими. А ось імовірність того, що загадковий князь Василь Бозький та Василь Вінницький були тією ж самою особою, дуже висока.

У 2001 р. білоруським дослідником А. Грушою була знайдена у Білоруському державному архіві ще одна, до того не відома, грамота Корятовичів від 1391 р. – підтвердження Федором пожалувань на той час вже колишньому воєводі та подільському старості Гриньку Соколецькому на маєтності у Східному Поділлі. [3, с. 130-133] Серед персонажів грамоти фігурує теща Гринька – «княгиня Андріяновая Вїницицьская». Вона також дарує своєму зятю та його дітям за дозволом Федора, «з волею нашою», маєтки. Як витікає з тексту грамоти, на момент її складання, ця княгиня, жінка князя Андріяна чи Андрія, уже була вдовою та мала онуків. Те що вона дійсно була «Вінницька» підтверджується її даруваннями – селами розташованими поблизу Вінниці. Виглядає дуже імовірним, що саме ця княгиня була матір'ю молодого князя Василя Вінницького. І княгиня і її чоловік повинні були належати до старшого покоління князів, що народилися в першій половині XVI ст. Отже виявлені в останній час документи вказують на існування напркінці XVI ст. на Поділлі окремої князівської родини, що володіла Вінницьким округом. Найбільш імовірно, що це удільне князівство було засноване, ще у часи Синеводської битви та проіснувало принаймні до 1401 р., а можливо і до смерті Вітовта у 1434 р.

Ким міг бути за походженням князь Андріян (Андрій), чоловік княгині Вінницької? Серед князів другої половини XIV ст. була тільки одна особа з підходящим іменем-старший син Ольгерда Андрій Погоцький, однак з того, що відомо про нього він на цю роль ніяк не підходить. З іншого боку, не видно ніяких причин, за якими у володіннях Корятовичів міг отримати володіння хтось, окрім членів родини Корятовичів. На думку автора, найбільш імовірно, що князь Андріян був ще одним, невідомим з інших джерел, Корятовичем. Принаймні, якби це був хтось з уцілілих після татарської навали Рюриковичів, то він мав би сидіти в давньоруських князівських центрах – Меджибожі, Бозьку, а не в новозаснованому Вінницькому замку.

Неважаючи на бідність джерел того часу, є можливість окреслити межі Вінницького уделу. Його східні кордони пролягали неподалік Вінниці по лінії Прилуки – Вороновиця. З грамоти Федора Гриньку Соколецькому витікає, що території, які лежали східніше цієї лінії були надані Гриньку. Західний кордон князівства повинний був пролягати західніше Літина. Саме Літин (Летиня в грамоті Гриньку) був крайнім пунктом серед інших сіл: Стрижавка, Микулинці, Вонячин, Дащківці, що протягнулися смугою на захід від Вінниці, які були надані Гриньку княгинею Вінницькою. Зважаючи на факт переміщення князя Василя з Вінниці у Бозьк (Хмелин, Хмільник), яке сталося після завоювання Подільського князівства в 1394 р. Вітовтом, можна думати, що Бозький округ при Корятовичах теж входив до складу Вінницького уделу. Факт існування в минулому княжих резиденцій у Вінниці та Бозьку побічно підтверджується документами першої третини XV ст. за часів панування на Поділлі Вітовта-наданнями місцевим вінницьким та хмелинським (бозьким) землянам [8, с. 286, 315]. Деякі з них іменуються боярами, мабуть, це були особи з колишнього княжого оточення, або їхні нащадки. Потрібно зауважити, що при передачі у 1395 р. Поділля Ягайлом Спиткові з Мельштина Вінницький та Бозький округи разом з Меджибожем виступають, як окрема цілісна територія. Усе це разом узяте дозволяє припускати, що Меджибіж та Бозьк входили у Вінницький удел ще за панування Корятовичів. Побічно таке

розмежування також підтверджується тим фактом, що в подіях гострого збройного конфлікту за Поділля в 1434 – 1435 рр. між Польщею та Литвою, який виник після смерті Вітовта, прихильник Свидригайла князь Фед'ко Несвіцький, імовірний нащадок Василя Вінницького, претендував на ці землі як на свою «отчину» (отчину), тобто як на батьківську спадщину [9, с. 129-131].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Погорілець О. Г., Саввов р. В. Монета подільського князя Костянтина. // Нумізматика і фалеристика, №3, 2004. – С. 24 – 29.
2. Tegowski J. Sprawa przylaczenia Podola do Korony Polskiej w koncu XIV wieku. // Teki Krakowskie 5, 1997. – S. 155-175.
3. Груша А. Невядомая грамота Федора Карыятовича за 1391 г. // Беларускі Гістарычны Агляд-Т.8, сшытак 1-2 (14-15) 2001. – С. 123 – 135.
4. Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліти. Біла церква, 2006.- С. 782.
5. Шабульдо Ф. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского.-Киев, 1987.
6. Шостopal А. Монети XIV ст. карбовані на Поділлі. // Нумізматика і фалеристика, №3, 2007. – С. 24 – 25.
7. Погорілець О. Г., Саввов р. В. Про нові знахідки монет Подільського князівства. // Нумізматика і фалеристика, №4, 2007. – С. 28-31.
8. Молчановский Н. В. Очерк известий о Подольской земле до 1434 года. – Киев, 1885. – С. 388.
9. Розов В. Українські грамоти Т. І. Київ, 1928.-С. 176.

А.К. Лисий, Ю.С.Степанчук

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИСЯГУ ГРОМАДЯНСТВА БРАЦЛАВСЬКОГО ВОЄВОДСТВА ЛЮБЛІНСЬКІЙ УНІЇ

5 березня 1569 р. під час роботи польсько-литовського сейму в Любліні монарх Сигізмунд Август видав універсал про приєднання до Польського королівства Волині, тобто Волинського і Брацлавського воєводств [1]. А вже 8 березня король закликав воєвод, каштелянів* і старост обох воєводств виконати присягу на вірність собі і королівству [2]. Тоді ж

* Каштелян – заступник воєводи.